

ФУНКЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ТА КОНФЛІКТІВ

FUNCTIONS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF THE ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF A COMPLETE SYSTEM OF ALTERNATIVE WAYS OF RESOLVING PUBLIC LEGAL DISPUTES AND CONFLICTS

Стебелев А.М., к.ю.н., адвокат,
доцент кафедри права

Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

У статті констатовано не достатню урегульованість сфери вирішення публічно-правових спорів та конфліктів та вказано на те, що вона потребує подальшого ухвалення відповідних законодавчих актів, або внесення змін до чинних актів у цій сфері. При цьому зазначається, що така діяльність повинна здійснюватися на базі відповідного підґрунтя, що виступає першоосною як для реалізації, так і для використання альтернативних способів вирішення спорів та конфліктів. Саме такою базою виступають конституційно-правові засади становлення цілісної системи альтернативних способів вирішення публічних спорів та конфліктів, що є основою та підґрунтям як для правотворчої, так і для правозастосовної діяльності у цій сфері.

З огляду на те, що конституційно-правові засади становлять верхній щабель нормативно-правового регулювання будь-яких сфер, то саме у їхніх межах задається відповідний тон подальшого унормування відповідних процесів. У зв'язку з цим, наголошується на тому, що процес конституціоналізації дозволяє збалансувати нормативний, інституційний та функціональний аспекти побудови цілісної системи альтернативного вирішення публічно-правових спорів та конфліктів, а також забезпечити організацію та функціонування цього міжгалузвго інституту як цілісної системи з великою кількістю взаємоузгоджених складових, зумовлених єдиною телеологічною домінантою. Остання полягає у першу чергу у створенні додаткових важелів для гарантування та захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, а також забезпечення оптимального функціонування державного апарату через суттєве розвантаження вітчизняної судової системи.

Конституційно-правові засади застосування альтернативних способів вирішення правових спорів та конфліктів виконують низку функцій та мають своє суттєве стабілізаційне, практико-орієнтаційне та нормативно-спрямувальне значення. При цьому важливість конституційно-правових засад у контексті формування належного підґрунтя організації та функціонування системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів зумовлено їх вищевказаним соціальним призначенням, а також виконанням ними таких основних функцій як регулятивна, стабілізаційна, функція оптимізації, гарантійна, функція динамізації законодавчого урегулювання системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів.

Ключові слова: альтернативні способи вирішення публічно-правових спорів та конфліктів, конституціоналізація, функції конституційно-правових засад, медіація, медіатор.

The article states that the sphere of resolving public-law disputes and conflicts is insufficiently regulated and indicates that it requires further adoption of relevant legislative acts or amendments to current acts in this area. At the same time, it is noted that such activity should be carried out on the basis of the appropriate foundation, which serves as the primary basis for both the implementation and use of alternative methods of resolving disputes and conflicts. This is the basis of the constitutional and legal principles of the formation of a complete system of alternative ways of solving public disputes and conflicts, which is the basis and basis for both law-making and law-enforcement activities in this area.

Considering the fact that the constitutional and legal foundations constitute the upper echelon of normative and legal regulation of any spheres, it is within their limits that the appropriate tone for the further normalization of the relevant processes is set. In this regard, it is emphasized that the process of constitutionalization allows to balance the regulatory, institutional and functional aspects of building a complete system of alternative resolution of public legal disputes and conflicts, as well as to ensure the organization and functioning of this interdisciplinary institute as a complete system with a large number of mutually agreed upon constituents determined by a single teleological dominant. The latter consists primarily in the creation of additional levers for guaranteeing and protecting the rights, freedoms and legitimate interests of a person and a citizen, as well as ensuring the optimal functioning of the state apparatus through significant relief of the domestic judicial system.

The constitutional and legal principles of the application of alternative methods of resolving legal disputes and conflicts perform a number of functions and have their essential stabilizing, practical orientation and normative and directive significance. At the same time, the importance of constitutional and legal principles in the context of the formation of the proper basis for the organization and functioning of the system of alternative ways of resolving public-law disputes and conflicts is conditioned by their above-mentioned social purpose, as well as their performance of such basic functions as regulatory, stabilization, optimization function, guarantee, dynamization function legislative regulation of the system of alternative ways of resolving public legal disputes and conflicts.

Key words: alternative ways of solving public-law disputes and conflicts, constitutionalization, functions of constitutional-legal foundations, mediation, mediator.

Постановка проблеми. Сфера застосування альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів залишається не достатньо урегульованою та такою, що потребує подальшого ухвалення відповідних законодавчих актів, або внесення змін до чинних актів у цій сфері. З огляду на те, що у цій сфері, незважаючи на певні поштовхи та зрушення у вигляді ухвалених деяких законодавчих актів, вочевидь не вистачає комплексного та системного нормативно-правового регулювання, то слід детально дослідити відповідне підґрунтя, що виступає першоосною для реалізації та використання альтернативних способів вирішення спорів та конфліктів без необхідної законодавчої

базі, а також для розробки науково-обґрунтованих пропозицій законодавчого регулювання цієї сфери. При цьому наведені вище аспекти конституціоналізації альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів набувають особливої актуальності саме у сфері публічно-правових відносин.

Стан опрацювання цієї проблематики. Дослідженням альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів і конфліктів загалом, та медіацією як їхнім окремим напрямом зокрема, займалися такі науковці, як М. Бліхар, О. О. Кармаза, Н. В. Кравець, Д. А. Позов, Т. В. Степанова, Т. В. Федоренко, Т. О. Частова тощо.

Метою статті є дослідження функцій конституційно-правових засад становлення цілісної системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів як підґрунтя для правотворчої та правозастосовної діяльності у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Конституційно-правові засади становлять верхній щабель нормативно-правового регулювання будь-яких сфер та саме тут задається відповідний тон подальшого унормування відповідних процесів. Е. Г. Ханаєва, наприклад, стосовно засад та принципів судочинства вказує на таку систему складових та ієрархічно побудованих ланок, яка включає у себе: 1) конституційні засади, які представлені у Конституції України; 2) загальні засади та принципи судочинства, які закріплено в Законі України «Про судоустрій та статус суддів України» від 7 липня 2010 року; 3) процесуальні засади й принципи судочинства [1, с. 20]. Тобто, дослідниця особливо підкреслює первинність та фундаментальну значущість, а також стратегічну спрямованість конституційних засад судочинства у механізмі правового регулювання.

Варто відзначити і те, що наукова розвідка конституційно-правового підґрунтя є особливо актуальною у тих ситуаціях, коли йдеться про аналіз тих сфер, які перебувають у стадії становлення та активного розвитку. Оскільки в таких випадках, по-перше, як правило, відсутні повноцінні законодавчі акти, що комплексно б урегулювали відповіді питання, по-друге, неформальні та такі, що перебувають в умовах становлення відповідні інституційні системи чи утворення і, нарешті, по-третє, не напрацьовано сталу практику функціонування відповідних структур. Як видно, у такому випадку всі три аспекти – нормативний, інституційний та функціональний не лише будуть недосконалими, але й, як показує практика, неузгодженими та навіть розбалансованими.

Саме тому, у такій ситуації конституційно-правове підґрунтя виступає чинником сталого розвитку, оскільки може надати такі нормативно-управлінські команди, які будуть виходити з найвищого юридичного рівня (рівень Конституції України як Основного Закону України, що має найвищу юридичну силу) та реалізуючи свою пряму дію, створювати умови для повноцінного функціонування відповідного інституту. А. Єзеров, розглядаючи Конституцію як джерельну базу правозастосування у системі адміністративного судочинства вказує на те, що конституційно-правові перетворення формують нові виклики для національного правозахисного механізму, даючи судам та іншим суб'єктам новітній правозастосовний інструментарій для забезпечення реалізації прямої дії норм Конституції в повсякденному правозастосуванні [2]. При цьому у такому випадку постає питання про конституціоналізацію системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів.

Отже, процес конституціоналізації дозволяє збалансувати нормативний, інституційний та функціональний аспекти побудови цілісної системи альтернативного вирішення публічно-правових спорів та конфліктів, а також забезпечити організацію та функціонування цього міжгалузевого інституту як цілісної системи з великою кількістю взаємоузгоджених складових зумовлених єдиною телеологічною домінантою. Остання полягає у першу чергу у створення додаткових важелів для гарантування та захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, а також забезпечення оптимального функціонування державного апарату через суттєве розвантаження вітчизняної судової системи. До речі, з цього приводу Л. А. Лазаренко, А. Ю. Олійник та Ж. П. Пустовіт прямо зазначають, що реалізація конституційно-правових норм з питань судово-правової реформи не в останню чергу полягає у максимальному розвантаженні суддів [3, с. 419].

Для досягнення такого результату необхідно говорити про те, що ретельний аналіз конституційно-правових

засад дозволяє ставити питання про повноцінну можливість використовувати альтернативні способи вирішення правових спорів та конфліктів, у тому числі й у публічно-правовій сфері безпосередньо на підставі норм Конституції, навіть за умови повної або часткової відсутності спеціальних законодавчих актів.

Отже, конституційно-правові засади застосування альтернативних способів вирішення правових спорів та конфліктів виконують низку функцій та мають своє суттєве стабілізаційне, практико-орієнтаційне та нормативно-спрямувальне значення. Так наприклад, з приводу конституційних засад судочинства Р. В. Міліціанов пише, що аналіз та визначення сутності таких засад допоможе з'ясувати чи дійсно вони спрямовані на ефективне функціонування судової влади, чи повною мірою гарантують судовий захист та забезпечують постановлення справедливих судових рішень [4, с. 69]. У свою чергу, Е. Г. Ханаєва вказує на те, що особливого значення у відповідних умовах набуває закріплення в Конституції засад реалізації судочинства в Україні, які у загальному розумінні виступають як керівні ідеї та є базисом для ефективної побудови судової системи, окреслення гарантій здійснення правосуддя й виконання суддями професійних обов'язків, а що найголовніше – надання можливості кожній особі в межах Конституції та законів України забезпечити захист власних прав та інтересів, а також можливість держави захищати власні інтереси у межах усього суспільства [1, с. 19]. Вважаємо, що такі твердження може бути застосовано за аналогією щодо використання та застосування всієї гамми альтернативних способів вирішення правових спорів та конфліктів, у тому числі й у публічно-правовій сфері.

Отже, важливість конституційно-правових засад у контексті формування належного підґрунтя організації та функціонування системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів зумовлено їх вищевказаним соціальним призначенням, а також виконанням ними таких основних функцій:

По-перше, регулятивна функція. Вона полягає у тому, що Конституція України будучи специфічним нормативно-правовим актом, не втрачає основних регулятивних якостей останнього. Більш того, такі якості у контексті Основного Закону України набувають більш конкретних рис та концептуальних обрисів. Безперечно, на конституційному рівні не можна говорити про регулювання всіх питань організації та функціонування системи альтернативних способів вирішення правових спорів та конфліктів, включаючи різноманітні вузлові та технічні аспекти. Але регулювання здійснюється на концептуальному рівні: можливість використання всіх незаборонених засобів для захисту прав і свобод; реалізації функцій системою альтернативного вирішення правових спорів та конфліктів; правовий статус залучених суб'єктів, можливість здійснення судового контролю тощо. Взагалі ж, як зазначається в літературі, конституційна регламентація, яких би питань вона не стосувалася, покликана створити для людини належні правові умови вільного та гідного існування в суспільстві та державі, а для органів державної влади окреслити ті межі, в яких вони мають право діяти, не виходячи за них, не втручаючись в орбіту законної діяльності громадянського суспільства та приватного життя індивіда, тобто діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачено Конституцією та законами України [5, с. 59].

По-друге, стабілізаційна функція засад, спрямована як на формування стабільного законодавства організації та функціонування системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів, так і практики їх застосування. У свою чергу, стає законодавство про альтернативні способи вирішення публічно-правових спорів та конфліктів буде сприяти стабільності функціонування такої системи, що також буде сприяти демо-

кратизації відповідних процедур, спрощенню захисту та реалізації прав, свобод та законних інтересів, більш комфортному вирішенню правових спорів та конфліктів. Наявність стабільних, належно-функціонуючих альтернативних інститутів буде сприяти стабілізації суспільства, державного режиму тощо. Як зауважує М. В. Буроменський, стабілізація суспільних відносин та державних режимів безпосередньо пов'язані із демократизацією внутрішньодержавного політичного життя» [6].

По-третє, гарантійна функція. Полягає у тому, що навіть без наявності деталізуючого законодавства можливе як формування системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів, так і застосування будь-якого з її елементів з метою гарантування прав і свобод, що не суперечить конституційно-правовим засадам. А. А. Єзеров указує на трохи інший аспект. Так, на його думку, феноменальна сутність Конституції у випадку її застосування під час здійснення адміністративного судочинства полягає у тому, що вона становить систему базових цінностей, покликаних обмежувати будь-які прояви свавілля публічної влади задля гарантій людських прав [2]. При цьому, розвиваючи думку цього науковця варто зазначити, що Основний Закон та сформовані й закріплені у його межах базові цінності можуть не лише долати конкретні акти свавілля публічної влади, але і її бездіяльність, у тому числі й у законодавчій сфері з метою гарантування прав, свобод та законних інтересів осіб.

По-четверте, функція динамізації законодавчого урегулювання системи альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів. Вважаємо, що її сутність полягає у тому, що конституційний текст формує таке юридичне тло, за якого законодавець зобов'язується шукати нові більш ефективні рішення щодо законодавчого урегулювання альтернативного вирішення спорів з метою як більш надійного гарантування прав і свобод, так і формування більш оптимального навантаження на судову систему.

По-п'яте, функція оптимізації, що спрямована з одного боку на організацію та функціонування державного апарату, а з іншого на забезпечення динамічного розвитку громадянського суспільства, як сфери реалізації прав і свобод та задоволення законних інтересів поза межами держави. Адже, як зазначається в юридичній літературі, такий висновок продиктований важливістю конституційних норм в аспекті їх впливу на основні інститути держави та функціонування механізму держави, особливостям розвитку вітчизняного конституціоналізму та напрямів реформування судової влади та керівних положень щодо здійснення судочинства в Україні [1, с. 20].

Отже, наведена функція конституційно-правових засад полягає у формуванні такого балансу між захистом прав і свобод як через судову систему, так і за посередництвом альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів. У фундаментальній роботі, присвяченій питанням застосування судами Конституції України вказується на те, що сучасна конституційна політика має бути орієнтована на зростання ефективності судової влади, що зумовлюється функціональними характеристиками та обсягом повноважень суду [7, с. 13]. Таким чином, коригування обсягу повноважень суду та тим самим збільшення ефективності судової системи здійснюється на підставі конституційних положень шляхом можливості запровадження альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів.

Висновки. Отже, конституційно-правові засади формують підґрунтя для використання альтернативних способів вирішення правових спорів та конфліктів, у тому числі й у публічно-правовій сфері безпосередньо на підставі норм Конституції, навіть за умови повної або часткової відсутності спеціальних законодавчих актів. При цьому, конституційно-правові засади застосування альтернативних способів вирішення правових спорів та конфліктів виконують низку функцій та мають своє суттєве стабілізаційне, практико-орієнтаційне та нормативно-спрямувальне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ханаєва Е. Г. Конституційні засади судочинства в Україні. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 1 (11). С. 19–23.
2. Альберт Єзеров. Застосування Конституції України під час здійснення адміністративного судочинства. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zastosyiv_Konstitycii.pdf
3. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за заг. ред. проф. А. Ю. Олійника. Київ: «Центр навчальної літератури», 2013. 554 с.
4. Міліціанов Р. В. Правова природа конституційних засад судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 1137. Серія «Право». 2014. Вип. 18. С. 69–72.
5. Григоренко Є. І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2010. 159 с.
6. Буроменський М. В. Політичні режими у контексті свободи політичного вибору (міжнародно-правові питання). *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 6. С. 51–54.
7. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика. Київ: ВАІТЕ, 2022. 604 с.